

Varannan utan a-kassa

Arbetslöshetsförsäkringen fungerar inte längre. 80 procent arbetslösa 18–24 år går utan a-kassa. Och varannan arbetslös vuxen. Trots att de uppfyller arbetsförmedlingens krav. Totalt 300 000 arbetslösa. Som inte kvalar in till systemet.

Text: Tapio Salonen | Bild: Bibbie Friman | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 2 2010](#)

Fyra av fem arbetslösa ungdomar saknade helt ersättning från arbetslöshetsförsäkringen 2009 – trots att de alla uppfyllde arbetsförmedlingens krav. Dessa öppet arbetslösa 18-24-åringar utgjorde i genomsnitt 132 000 personer per månad. Det motsvarar 44 procent av de nästan 300 000 arbetslösa svenskar som i dag saknar skydd från arbetslöshetsförsäkringen.

Utrikes födda är en annan stor grupp som inte heller hunnit etablera sig på arbetsmarknaden och som därför saknar rätt till arbetslöshetsersättning – även om de uppfyller arbetsförmedlingens alla krav.

Samtidigt som andelen arbetssökande som inte varit etablerade på arbetsmarknaden har ökat kraftigt under senare år, riktas de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna alltmer till arbetslösa som har arbetslöshetsersättning. Andra blir utan.

Orsakerna till den kraftigt försämrade täckningsgraden av arbetslöshetsförsäkring mellan 2007 och 2009 är enligt IAF (Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen) effekten av tre samverkande faktorer:

För det första en successiv förändring av sammansättningen av arbetssökande. Enkelt uttryckt har arbetssökande som tidigare inte varit etablerade på arbetsmarknaden ökat, framförallt unga som skall till att etablera sig i arbetslivet och utrikes födda som kommit till Sverige under senare år.

För det andra lyfter IAF fram att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna numera alltmer riktas till de arbetslösa som har arbetslöshetsersättning och förändrar balansen bland

kvarstående arbetslösa.

För det tredje pekas den nuvarande regeringens regelförändringar i arbetslöshetsförsäkringen 2007 och 2008 ut som en starkt bidragande faktor.

Det ekonomiska skyddet vid arbetslöshet har stor betydelse för individen. Men detta har nästan helt kommit bort i den pågående omvandlingen av svensk arbetsmarknadspolitik.

Den offentliga uppmärksamheten har varit ensidigt riktad mot etablerade grupper och deras risk för försämrade förmåner. Det är deras utsatthet som fått braskande rubriker när jobben försvinner eller utförsäkring hotar. Det som förenar de etablerade grupperna är att de varit inne på arbetsmarknaden och därigenom hunnit skaffa sig inkomstrelaterade trygghetsförmåner. De har fackföreningar och andra aktörer som tillvaratar deras intressen.

Polariseringen mellan olika grupper av arbetslösa har däremot inte uppmärksamats. Den tilltagande uppdelning mellan etablerade och oetablerade arbetslösa – en trend som utvecklats under de senaste årtiondena och förstärkts oavsett regeringsinnehav.

Vi måste föra in de oetablerade arbetslösas villkor i samhällsdebatten.

Arbetssökande registreras efter tre sökkategorier; helt arbetslösa, tillfälligt timanställda och deltidsanställda. Som framgår av diagram 1 har sammansättningen under det gångna årtiondet förändrats kraftigt:

Andelen helt arbetslösa har ökat från knappt hälften av alla kvarstående arbetssökande per månad till drygt 70 procent år 2009.

Antalet deltidsanställda arbetssökande har gradvis minskat och utgör numera bara en tredjedel 2009 jämfört med inledningen av årtiondet.

Antalet helt arbetslösa fluktuerar förväntat efter konjunkturutvecklingen men det kan vara värt att notera att nivån 2009 inte överskridit arbetslöshetsnivån i mitten av 00-

talet.

Detta sätt att presentera arbetslöshetsstatistik mäter flödet på månadsbasis. Ser vi till antalet arbetslösa under ett helt år ökar givetvis antalet personer som någon gång under året varit registrerat arbetssökande på arbetsförmedlingen. För 2009 rörde det sig om totalt 738 547 personer, vilket motsvarar var 7–8:e person i arbetsför ålder i Sverige.

Dessa 738 547 var registrerade som aktivt arbetssökande i genomsnitt 5,4 månader under 2009 (totalt nästan fyra miljoner månader). Vissa personer har dessutom varit registrerade i flera sökkategorier under året.

Låt oss också titta på de ersättningsformer som finns och hur har de förändrats.

Mest förmånlig är den inkomstrelaterade ersättningen, vilket innebär att man erhåller 80 procent av sin tidigare inkomst upp till ett visst maxbelopp (för närvarande 680 kr/dag) under de 200 första ersättningsdagarna. Därefter sjunker ersättningen till 70 procent till 300:e dagen. Därefter upphör ersättningen (för arbetslösa med barn under 18 år kan ersättningen utgå under 450 dagar).

För att få inkomstrelaterad ersättning måste man uppfylla för det första medlemsvillkoret (medlem i a-kassa minst tolv månader). För det andra arbetsvillkoret (arbetat minst 80 tim/månad i minst sex månader året innan). Samt för det tredje vara aktivt arbetssökande på arbetsförmedlingen (innebär bland annat att man är beredd att ta erbjudna arbeten och medverkar till att en handlingsplan upprättas).

Den andra ersättningsformen – grundbelopp – utgår om man fyllt 20 år och uppfyller arbetsvillkoret, men inte varit medlem i a-kassa under minst tolv månader. Då utgår högst 320 kr/dag beroende på hur mycket man arbetat under de senaste tolv månaderna.

Om inte dessa kriterier uppfylls utgår ingen ersättning alls. Men den registrerade arbetssökande har fortfarande samma aktivitetskrav som arbetssökande med ersättning.

Reglerna för att vara berättigad till olika arbetslöshetsersättningar har varit föremål för ständiga förändringar de senaste årtiondena. De flest har varit i begränsande riktning vilket innebär att det blivit allt svårare att kvalificera sig till ersättning. De förändringar som infördes 1 januari 2007 illustrerar detta tydligt; däribland borttagandet av studerandevillkoret, skärpta arbetsvillkor, ökning av karensdagar från fem till sju dagar, sammanläggning av dagar med arbetslöshetsersättning och aktivitetsstöd etc. (för detaljer se IAF:s rapporter, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, 2007:8, 2007:24 och 2009:7).

I korthet innebär sammantaget dessa förändringar att det blivit ännu svårare att kvalificera sig till ersättning och att de som är berättigade erhåller ersättning mer begränsat. Under en lång följd av år täckte arbetslöshetsförsäkringens olika ersättningsformer ungefär 75 procent av de arbetssökande. Beroende på tidigare arbetsinkomster eller grundbeloppets storlek kunde dessa ersättningsnivåer fortfarande hamna under socialbidragsnivå och tvinga etablerade arbetslösa att söka sig till kommunernas socialkontor. Men vanligast där var förstås arbetslösa som helt saknade ersättningsskydd.

Av diagram 2 framgår att det hänt något dramatiskt med andelen oförsäkrade arbetslösa i Sverige de allra senaste åren. Från att ha legat på runt 25–30 procent (beroende på sökkategori) saknar numera nästan hälften av alla kvarstående arbetssökande ett arbetslöshetsskydd överhuvudtaget.

I genomsnitt 116 000 av 256 000 kvarvarande arbetssökande saknade någon ersättning per månad 2008. Det motsvarar 45,4 procent. Motsvarande siffror för 2009 var 154 000 av 333 000 per månad eller 46,4 procent.

Antalet oförsäkrade arbetslösa har under årtiondet som gått trendmässigt ökat från cirka 100 000 till 150 000 personer per månad. Utslaget på årsbasis 2009 innebär detta att mer än en

tredjedels miljon i vuxen ålder, som uppfyllde arbetsförmedlingens aktivitetskrav – men utan att erhålla någon arbetslöshetsersättning alls under de drygt fem månader som de i genomsnitt var registrerat som kvarvarande aktivt arbetssökande. Det motsvarar drygt sex procent av den arbetsföra befolkningen eller nästan var 15:e vuxen.

Att nästan varannan arbetssökande numera står utanför arbetslöshetsförsäkringen, vad betyder det? Vad innebär det till exempel för alla de ungdomar som inte bara har svårt att få in en fot på arbetsmarknaden utan dessutom nekas samhällets offentliga trygghetsförmåner – trots att de svarar upp mot dess regler? Hur formar det deras samhällssyn och beredskap att bidra i det fortsatta samhällsbygget? Dessa oförsäkrade arbetslösa utgör faktiskt 15,2 procent av samtliga unga i åldern 18–24 år 2009.

De behöver inte en "omställningsförsäkring" utan ett vuxensamhälle som släpper in dem. Och som uppmärksammar deras situation.

Frågan är då vilka som vill och kan föra den växande skaran av oetablerade arbetslösas talan? Knappast de själva. De är långt ifrån en homogen eller stark grupp – tvärtom. Unga utan fast förankring i arbetslivet, nyligen inflyttade långväga ifrån och andra som på grund av dålig utbildning eller andra personliga förutsättningar har svårt att hitta en plats i ett snabbt föränderligt arbetsliv.

Det enda som förenar dem är att det etablerade samhället stänger dem ute. Trots att de uppfyller alla krav vi normalt ställer på arbetssökande. Om detta måste vi tala. Inte minst i den kommande valdebatten.

tapio.salonen[at]lnu.se

Tapio Salonen är professor i socialt arbete vid Linnéuniversitetet i Växjö.

Läs vidare

Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, 2007:8, 2007:24

och 2009:7.

Samtliga statistiska uppgifter i artikeln utgår från bearbetningar utförda av IAF, Inspektionen för Arbetslöshetsförsäkringen, under mars 2010 och är beställda uppföljningar för år 2009. Jämförelser har sedan gjorts med rapporten Arbetssökande med och utan arbetslöshetsersättning, IAF-rapport 2009:7.